

Stručni rad
Zaprimljeno: 2.3.2016.
UDK: 305

Zaštita prava LGBT osoba: zakonodavstvo i policija

Mirjana Kondor-Langer¹

Ministarstvo unutarnjih poslova, PU zagrebačka, Sektor kriminalističke policije,
Služba općeg kriminaliteta

Sažetak

Podrijetlo seksualne orijentacije propitivalo i propituje se samo u kontekstu homoseksualnosti. Homoseksualnost pojavljuje se i pojavljivat će se u svim kulturama i društvima. LGBT osobe često se u manjoj ili većoj mjeri susreću sa kršenjem ljudskih prava i temeljnih sloboda kao što su primjerice pravo na seksualnu orijentaciju ili na slobodu izražavanja. Nažalost, takva kršenja najčešće se ne prijavljuju pa ona postaju dio tamne brojke. Danas, i sa zakonodavnog aspekta, ali i sa aspekta policijskog postupanja prema LGBT osobama vidljivi su određeni pozitivni pomaci međutim na tom području potrebno je uložiti puno više napora kako bi se stvorilo nediskriminativno društvo odnosno društvo jednakosti i ravnopravnost.

Ključne riječi: LGBT osobe, društveno neprihvatljiva ponašanja, zakonodavstvo, policija.

¹ Autor za korespondenciju: Mirjana Kondor Langer, Ministarstvo unutarnjih poslova, e-mail: mirjana.kondor@zg.t-com.hr

UVOD

Podrijetlo seksualne orijentacije propitalo se i propituje se samo u kontekstu homoseksualnosti. Tijekom povijesti različitim teorijama pokušavalo se objasniti podrijetlo seksualne orijentacije. Teorije su se pretežno temeljile na mogućoj prevalenciji bioloških ili socioloških faktora u formiranju seksualne orijentacije. Međutim, kako nijedna od teorija nije uspjela konačno objasniti podrijetlo seksualne orijentacije, znanstveno stajalište se danas temelji na kombinaciji bioloških (genetskih, hormonalnih) i socioloških faktora odnosno utjecaja okoline (Spahić i Gavrić, 2012, 12 i 13).

Naime, iako se podrijetlo seksualne orijentacije propituje u kontekstu homoseksualnost, LGBT osobe počinju se susretati sa različitim oblicima društveno neprihvatljivih ponašanja u trenutku kada javno odluče iskazati svoju seksualnu orijentaciju.

Treba spomenuti kako se homoseksualnost pojavljuje u svim kulturama i društvima, ona nije duševni poremećaj i predstavlja jedan od oblika seksualne orijentacije. Tako je Američko udruženje psihijatarata u periodu od 1952. do 1973. godine homoseksualnost dijagnosticiralo kao poremećaj nakon čega se homoseksualnost uklonila sa liste mentalnih i emocionalnih poremećaja. Ovu akciju podržalo je i Američko udruženje psihologa 1975. godine, a Svjetska zdravstvena organizacija je 17. svibnja 1990. godine napravila istu stvar. Od 2004. godine ovaj dan se obilježava kao Međunarodni dan protiv homofobije ili IDAHO - International Day Against Homophobia (Spahić, Gavrić, 2012, 14 i 15).

Nakon brojnih rasprava znanstvenici iz različitih područja složili su se kako bilo koja seksualna orijentacija nije pitanje izbora. Jedino što ostaje svakoj osobi na izbor je da li će prihvatiti svoju seksualnu orijentaciju ili ne.

Seksualna prava kao i pravo na slobodu izražavanja seksualne orijentacije su ljudska prava. Samim tim traženje različitih objašnjenja za homoseksualnost ne smije biti izgovor za nepoštivanje ljudskih prava.

Može se reći kako u Europi borba za prava LGBT osoba traje još od sredine 19. stoljeća. Naime, tada su Karl Heinrich Ulrichs i Karl Maria Kertbeny zagovarali dekriminalizaciju homoseksualnosti.

Sa kaznenopravnog aspekta, u teoriji i u praksi homoseksualnost je bila tretirana kao kaznenno djelo za koje su bile propisane smrtne kazne, a tek kroz prosvjetiteljski pokret i reforme kaznenih zakona smrtna kazna je zamijenjena kaznom zatvora.

Kroz povijest i u kaznenom pravu Republike Hrvatske homoseksualnost se smatrala kaznenim dijelom te je tek reformom kaznenog zakonodavstva 1977. godine dragovoljni spolni odnos između punoljetnih osoba muškog spola homoseksualne orijentacije prestao biti kaznenno djelo. Od tada pa do Kaznenog zakona, *de lege lata*, ali i drugih zakona vidljivi su veliki pomaci u zaštiti prava LGBT osoba.

Međutim, kako to ne bi ostalo „mrtvo slovo na papiru“ uz kaznenopravne odredbe i odredbe drugih zakona vrlo je bitno da se dosljedno toga pridržavaju i institucije koje se bave zaštitom ljudskih prava među kojima je i policija.

MEĐUNARODNI DOKUMENTI I EUROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

Zabrana diskriminacije je propisna u nizu pravnih dokumenata. Iako se LGBT osobe izrijeком ne spominju u međunarodnim dokumentima kojima se štite ljudska prava i temeljne slobode njihova zaštita obuhvaćena je „generalnim klauzulama“ primjerice „druga okolnost“ ili „drugi status“.

Naime, Opća deklaracija o ljudskim pravima u čl. 2. propisuje da svakome pripadaju sva prava i slobode utvrđene u Deklaraciji bez razlike bilo koje vrste, kao što je rasa, boja kože, spol, jezik, vjeroispovijed, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno podrijetlo, imovina, rođenje ili drugi status.

(Europska) Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u čl. 14.1. propisuje zabranu diskriminacije odnosno da će države potpisnice i članice Vijeća Europe osigurati uživanja prava i sloboda koje su priznate Konvencijom bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi (spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijed, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno podrijetlo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje ili druga okolnost).

U Protokolu br. 12. uz (Europsku) Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda navedeno je da države članice Vijeća Europe i potpisnice Konvencije trebaju poduzeti daljnje korake u promicanju jednakosti svih osoba kroz kolektivno jačanje opće zabrane diskriminacije i to putem (Europske) Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. U čl. 1. Protokola br. 12. propisana je opća zabrana diskriminacije i to na način da će se uživanje svih prava određenih zakonom osigurati bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi kao što su spol, rasa, boja kože, jezik, vjera, političko ili socijalno podrijetlo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje ili drugi status te da nitko ne smije biti diskriminiran od strane javnih tijela na bilo kojoj ranije navedenoj osnovi.

Osim što su za nacionalna zakonodavstva važni međunarodni dokumenti vrlo važna je i praksa Europskog suda za ljudska prava. Naime, Europski sud za ljudska prava putem svojih presuda i odluka tumači (Europsku) Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljenih sloboda te uspostavlja konvencijske standarde zaštite ljudskih prava na nacionalnim razinama. Iako su pravni učinci presuda i odluka Europskog suda za ljudska prava obvezujući samo za tuženu državu ostale države koje su potpisale i ratificirale (Europsku) Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, među kojima je i Hrvatska, pozvane su uzimati u obzir sudsku praksu.

Važno je navesti kako Europski sud za ljudska prava u svojim presudama ne samo da potvrđuje da je pitanje seksualne orijentacije i ostvarivanje seksualnog identiteta zaštićeno pravom na privatan život, već smatra da osobe koje žive u istospolnim zajednicama imaju pravo na obiteljski život.

Pred Europskim sudom za ljudska prava vođen je cijeli niz postupaka koji su pokrenuti od strane LGBT osoba zbog kršenja njihovih prava i temeljnih sloboda.

Primjerice, u predmetu Dudgeon protiv Ujedinjenog Kraljevstva utvrđeno je kršenje čl. 8. (pravo na poštivanje privatnog i obiteljskog života) (Europske) Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda kojim je konzumirano i kršenje čl. 14. (zabrana diskriminacije)² što je za posljedicu imalo izmjenu zakona. Naime, gospodin Dudgeon kao podnositelj tužbe pritužio se na zakon u Sjevernoj Irskoj kojim su se dragovoljni homoseksualni odnosi između punoljetnih muškaraca smatrali kaznenim djelom. Zbog toga je osjećao strah, psihički pritisak i opterećenje, uključujući strah od psihičkog zlostavljanja i ucjenjivanja, izravno uzrokovanih samim postojanjem takvih zakona. Sud je istaknuo da seksualni život predstavlja „najintimniji aspekt privatnog života“, dok je pokušaj miješanja javnih vlasti u njegov privatni život ocijenjen kao utjecaj na njegova prava.

U predmetu Vejdeland i drugi protiv Švedske podnositelji zahtjeva Europskom sudu za ljudska prava žalili su se da im je od strane Vrhovnog suda kršena sloboda izražavanja zaštićena čl. 10. (Europske) Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Podnositelji zahtjeva su razdijelili oko 100-tinjak letaka koje su ostavili na ili u ormarima polaznika jedne gimnazije. U njima se kritizirala tzv. homoseksualna propaganda, homoseksualnost je proglašena spolnom devijacijom dok je homoseksualni stil života okarakteriziran kao promiskuitetan i jedan od glavnih razloga širenja HIV-a. Zbog toga su od strane domaćeg suda osuđeni za izazivanje mržnje prema nacionalnoj ili etničkoj grupi. Međutim, Europski sud za ljudska prava, u skladu sa svojim ranijim odlukama, istakao je kako širenje mržnje nužno ne obuhvaća pozivanje na nasilje ili na činjenje drugih kaznenih djela³ te je Sud u konačnici utvrdio da nije bilo povrede čl. 10. (Europske) Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

² Presuda Europskog suda za ljudska prava Dudgeon protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 7525/76, 22. listopada 1981., par. 63. i 69.

³ Presuda Europskog suda za ljudska prava Vejdeland i drugi protiv Švedske, 1813/07, 9. veljače 2012., par.55.

KAZNENO ZAKONODAVSTVO KROZ POVIJEST

U ovom poglavlju prikazano je povijesno kazneno zakonodavstvo od Kaznenog zakona o zločinstvima, prestupcima i prekršajima od 27. svibnja 1852. sve do Kaznenog zakona koji je bio na snazi do 1. siječnja 2013. godine.

Sagledavajući Kazneni zakon o zločinstvima, prestupcima i prekršajima od 27. svibnja 1852. koji je bio na snazi sve do 1930. godine vidljivo je kako je u paragrafu 129 propisano kažnjavanje za zločinstva bludnosti među koja se ubrajalo i zločinstvo „suprot naravi“ odnosno bludnost sa životinjama i osobom istog spola.

Nadalje, od 1. siječnja 1930. godine u Republici Hrvatskoj bio je na snazi Krivični zakonik za Kraljevinu Jugoslaviju u kojem se također pronalazi odredba o kažnjavanju protuprirodnog bluda. Međutim bilo je i propisano kako počinitelj svojom radnjom može počinuti i neko teže kazneno djelo.

I u daljnjem kaznenom zakonodavstvu odnosno Krivičnom zakoniku iz 1951. godine bilo je propisano kažnjavanje za protuprirodni blud između osoba muškog spola. Teže kazne bile su propisane za protuprirodni blud sa maloljetnom osobom koja nije navršila 14 godina, ukoliko je ta maloljetna osoba bila nemoćna ili ako je počinjeno uporabom sile ili prijetnjom da će se neposredno napasti život ili tijelo te ako je nastupila teška tjelesna ozljeda ili smrt maloljetne osobe. Nadalje, bilo je propisano i kažnjavanje za protuprirodni blud zlopotrebom položaja (nastavnik, odgajatelj, staratelj, usvojitelj, očuh ili druga osoba kojoj je bila povjerena maloljetna osoba koja je navršila 14 godina radi učenja, odgoja, čuvanja ili njege), a ako u tim slučajevima žrtva nije navršila 14 godina počinitelj se kažnjavao za prethodno navedeni protuprirodni blud sa maloljetnom osobom.

Nakon Krivičnog zakonika iz 1951. godine, 1. srpnja 1977. godine stupio je na snagu Krivični zakon Socijalističke Republike Hrvatske koji je uz najnužnije izmjene preuzela i Republike Hrvatska te je takav Krivični zakon Republike Hrvatske bio na snazi sve do 1998. godine. I u Krivičnom zakonu

Socijalističke Republike Hrvatske, a kasnije i u Krivičnom zakonu Republike Hrvatske propisano je identično biće kaznenog djela „Protuprirodnog bluda“.

Međutim, ovdje je već vidljiva određena liberalizacija u sferi seksualnih kaznenih djela. Naime, reformom kaznenog zakonodavstva iz 1977. godine ukinuto je kažnjavanje za dragovoljni homoseksualni odnos između punoljetnih osoba muškog spola.

Krivičnim zakonom Republike Hrvatske bio je inkriminiran samo analni snošaj između osoba muškog spola pri čemu je radnja izvršenja bila slična obljudi (sila ili prijetnja, iskorištavanje nemoći, prinuda, zlouporaba položaja). Tako Šeparović pri pojašnjavanju kaznenog djela protuprirodnog bluda navodi kako se homoseksualnost može smatrati abnormalnom ukoliko se u njoj manifestira neuspjeh prilagođavanju društvenim normama (Šeparović, U: Bačić i Šeparović, 1997, 137).

Nadalje, prema čl. 84. Krivičnog zakona Republike Hrvatske bio je kažnjiv protuprirodni blud između muških punoljetnih osoba ukoliko je upotrijebljena sila ili prijetnja, prinuda, iskorištena nemoć ili zlouporabljeno položaj ili ukoliko je pod tim okolnostima učinjen na štetu muškog djeteta, zatim protuprirodni blud muške punoljetne osobe nad muškim djetetom i maloljetnikom dok su kvalifikatorni oblici protuprirodnog bluda bili slučajevi u kojima je nastupila teška tjelesna ozljeda ili smrt, ako je istom prilikom počinjeno više djela protuprirodnog bluda od strane više osoba ili ako je djelo počinjeno na naročito okrutan ili naročito ponižavajući način.

Ovdje svakako treba napomenuti kako su pojedine radnje izvršenja kod kaznenog djela protuprirodnog bluda bile identične kao i kod kaznenog djela silovanja gdje je žrtva mogla biti isključivo osoba ženskog spola međutim sama kaznenopravna sankcija za počinitelja kod pojedinih oblika izvršenja je bila znatno blaža.

Značajne reforme vidljive su u daljnjem kaznenom zakonodavstvu Republike Hrvatske. Tako je u Kaznenom zakonu iz 1997. godine u potpunosti izbačeno kazneno djelo protuprirodnog bluda te su sva ostala kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa postala spolno neutralna (počinitelj kao i žrtva mogu biti i muška i ženska osoba).

U Kaznenom zakonom iz 1997. godine pronalazi se i kazneno djelo „Rasna i druga diskriminacija“ čije biće djela inkriminira i govor mržnje kao jedan oblik tog kaznenog djela. Novelom iz 2004. godine kao jedan od temelja diskriminatornog govora uvedeno je „spolno opredjeljenje ili druge osobine“.

Nadalje, Novelom Kaznenog zakona iz 2006. godine u čl. 89. st. 36. Kaznenog zakona uveden je zločin iz mržnje koji je obuhvaćao svako kazneno djelo iz Kaznenog zakona koje je počinjeno iz mržnje prema osobi zbog njezine rase, boje kože, spola, spolne orijentacije, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovine, rođenja, naobrazbe, društvenog položaja, dobi, zdravstvenog statusa ili drugih osobina.

Obzirom da su u definiciji zločina iz mržnje sadržane riječi: „ili drugih osobina“ one zapravo predstavljaju „generalnu klauzulu“ što znači da počinitelj može mržnju prema određenoj osobi ispoljavati i na druge način osim onih pobrojanih u definiciji.

KAZNENO ZAKONODAVSTVO *DE LEGE LATA*

Jedan od razloga donošenja novog, sada važećeg, Kaznenog zakona iz 2011. godine bilo je usklađivanje hrvatskog prava sa pravom Europske unije, a jedna od potreba je bila i regulacija govora mržnje i drugih pojava oblika kesnofobije i rasizma.

Stoga, daljnji napredak po pitanju zaštite LGBT osoba vidljiv je u važećem Kaznenom zakonu iz 2011. godine. U čl. 87. st. 21. Kaznenog zakona iz 2011. godine definiran je zločin iz mržnje kao kazneno djelo počinjeno zbog rasne pripadnosti, boje kože, vjeroispovijesti, nacionalnog ili etničkog podrijetla, invaliditeta, spola, spolnog opredjeljenja ili rodnog identiteta druge osobe. U ovoj definiciji zločina iz mržnje izrijeком su spomenuti rodni identitet i spolno opredjeljenje koji mogu biti motiv činjena kaznenih djela na štetu LGBT osoba.

Isto tako Kaznenim zakonom iz 2011. propisano je da će se činjenje zločina iz mržnje smatrati otegotnom okolnosti ukoliko Kaznenim zakonom izričito nije propisano teže kažnjavanje (teško ubojstvo - čl. 111. t. 4., sakaćenje ženskih spolnih organa – čl. 116. st. 3., tjelesna ozljeda – čl. 117. st. 2., teška tjelesna ozljeda – čl. 118. st. 2., osobito teška tjelesna ozljeda – čl. 119. st. 2., teška kaznena djela protiv spolne slobode – čl. 154. st. 1. t. 4. te izazivanje nereda – čl. 324. st. 2.). Pozitivni pomaci su vidljivi i kod kaznenih djela prisile (čl.138.) i prijetnje (čl.139.). Naime, ukoliko su počinjena iz mržnje počinitelj se progoni po službenoj dužnosti.

Ovdje, svakako treba spomenuti novo kazneno djelo „Javno poticanje na nasilje i mržnju“ koje je opisano u čl. 325. Kaznenog zakona iz 2011. godine. Njime se kažnjava poticanje ne samo na nasilje već i na mržnju. Tako će kazneno djelo iz st. 1. istog članka počiniti osoba koja putem tiska, radija, televizije, računalnog sustava ili mreže, na javnom skupu ili na drugi način javno potiče ili javnosti učini dostupnim letke, slike, ili druge materijale kojima se poziva na nasilje ili mržnju usmjerenu prema skupini ljudi ili pripadniku skupine zbog njihove rasne, vjerske, nacionalne ili etničke pripadnosti, podrijetla, boje kože, spola, spolnog opredjeljenja, rodnog identiteta, invaliditeta ili kakvih drugih osobina.

Ukoliko počinitelj svojom radnjom ostvari ovo biće kaznenog djela može biti kažnjen kaznenom zatvora do tri godine. Teže će se kazniti (kazna zatvora 6 mjeseci do 5 godina) osoba koja radi javnog poticanja na nasilje i mržnju organizira ili vodi grupu od tri ili više osoba dok će se sudionik takve grupe kazniti kaznom zatvora do jedne godine. Obzirom na propisanu kaznu za počinitelja koji ostvari obilježja kaznenog djela iz st. 1. kao i kaznu za počinitelje koji organiziraju ili vode grupu, pokušaj ne bi bio kažnjiv, međutim, zakonodavac je kažnjivost pokušaja izrijekom propisao u st. 5 istog članka.

Vezano za opisano kazneno djelo iz podataka Državnog zavoda za statistiku za 2013. godinu vidljivo je da je za kazneno djelo „Javno poticanje na nasilje i mržnju“ (čl. 325. st. 1.) ukupno prijavljeno 14 punoljetnih počinitelja od kojih je jedna osoba bila ženskog spola dok identitet trima osobama nije utvrđen. U 4 slučaja prijava je odbačena dok su u 2 slučaja počiniteljima izrečene uvjetne osude. U istoj godini za isto kazneno djelo prijavljena je jedna maloljetna osoba međutim postupak prema njoj nije pokrenut iz razloga svrhovitosti.

Iz podataka istog izvora za 2014. godinu vidljivo je kako je ukupno 40 punoljetnih počinitelja prijavljeno za kazneno djelo „Javno poticanje na nasilje i mržnju“ (čl. 325. st. 1.). Od ukupnog broja, 26 prijava podneseno je protiv nepoznatih počinitelja, 5 prijava je odbačeno dok su počiniteljima u 8 slučajeva izrečene uvjetne osude. Za razliku od punoljetnih počinitelja u 2014. godini ukupno je prijavljeno 5 maloljetnih osoba za isto kazneno djelo. U jednom slučaju postupak nije pokrenut iz razloga što se nije radilo o kaznenom djelu, a u ostala 4 slučaja iz razloga svrhovitosti.

Obzirom da LGBT osobe mogu sklapati životno partnerstvo u skladu s tim vidljiv je i daljnji pozitivan pomak u Kaznenom zakonu iz 2011. godine. U čl. 87. st. 11. Kaznenog zakona iz 2011. godine definiran je pojam neformalnih životnih partnera koji podrazumijeva osobe koje žive u istospolnoj zajednici koja ima trajniji karakter. Nadalje, uvođenjem neformalnih životnih partnera i životnih partnera u definiciju obitelji te uvođenjem bivših neformalnih životnih partnera i bivših životnih partnera u definiciju bliske osobe omogućilo je, kod pojedinih kaznenih djela, da se počinitelji članovi obitelji ili bliske osobe koji čine kaznena djela na štetu drugih članova obitelji ili bliskih osoba teže kažnjavaju.

Vezano za istraživanja nasilja između muških istospolnih intimnih partnera Stanley i sur. (2006) u uzorku koji je obuhvaćao 69 nasumično izabranih biseksualnih i homoseksualnih muškaraca koji su najmanje jedan puta prijavili nasilje pronalaze kako se nasilje u tim vezama događa rijetko te da je 44 % njih u jednom navratu prijavilo nasilje.

Uz Kazneni zakon iz 2011. godine veže se i Zakon o kaznenom postupku koji u čl. 16. propisuje da su policijski službenici, istražitelji, ali i državni odvjetnici te sudci obvezni postupati s posebnim obzirom prema žrtvama kaznenih djela kao i da su dužni žrtvu i oštećenika upoznati s njihovim pravima koja imaju u postupku te pri poduzimanju radnji o tim pravima primjereno skrbiti. Propisan je i cijeli niz prava koje ima žrtva kaznenog djela i o kojima je potrebno skrbiti uz taksativno navođenje dodatnih prava koje se vezuju uz žrtve, ukoliko se radi o djeci ili žrtvama kaznenih djela protiv spolne slobode te trgovanja ljudima.

DRUGI NORMATIVNI PROPISI

U Ustavu Republike Hrvatske (2014), temeljnom aktu jedne države, pod odredbama kojima se štite ljudska prava i temeljne slobode u čl. 14. propisano je kako svatko ima prava i slobode neovisno o rasi, boj kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenom položaju ili drugim osobinama. Isto tako propisano je da su svi jednaki pred zakonom.

Na zakonodavnom području, stupanjem na snagu Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola (2014) vidljiv je pozitivan pomak po pitanju prava LGBT osoba. Njegovim stupanjem na snagu prestao je važiti Zakon o istospolnim zajednicama (2003) kojim je bilo regulirano priznavanje imovinskih učinaka i uzdržavanja. Za razliku od Zakona o istospolnim zajednicama, Zakonom o životnom partnerstvu osoba istog spola pravna zaštita se širi i na druga područja (opće odredbe, sklapanje i prestanak životnog partnerstva i pravni učinci životnog partnerstva).

Tako Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola razlikuje životno partnerstvo koje je definirano u čl. 2. i podrazumijeva zajednicu obiteljskog života dviju osoba istog spola sklopljenu pred nadležnim tijelom u skladu sa odredbama tog zakona. Neformalno životno partnerstvo definirano je u čl. 3. st. 1. i podrazumijeva zajednicu obiteljskog života dviju osoba istog spola, koje nisu sklopile životno partnerstvo pred nadležnim tijelom, ako zajednica traje najmanje tri godine i od početka je udovoljavala pretpostavkama propisanim za valjanost životnog partnerstva.

Za razliku od relativno novoga Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola od 2008. godine u Republici Hrvatskoj na snazi je Zakon o suzbijanju diskriminacije (2008, 2012). Kako je navedeno u čl. 1. st. 1., Zakonom o suzbijanju diskriminacije osigurava se zaštita i promicanje jednakosti kao najviše vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske, stvaraju se pretpostavke za osiguravanje jednakih mogućnosti i uređuje zaštita od diskriminacije i na osnovi spola, rodnog identiteta, ali i na osnovi izražavanja ili spolne orijentacije. U čl. 1. st. 2. Zakona o suzbijanju diskriminacije pojam diskriminacije se definira stavljanjem u nepovoljan položaj bilo koje osobe po

osnovama iz čl. 1. st. 1. tog Zakona pa tako i po osnovama spola, rodnog identiteta kao i izražavanja ili spolne orijentacije.

Nadalje, Zakon o suzbijanju diskriminacije razlikuje i izravnu i neizravnu diskriminaciji, uznemiravanje, spolno uznemiravanje, poticanje na diskriminaciju, segregaciju kao i teže oblike diskriminacije koji uključuju višestruku diskriminaciju, recidivizam prema istoj žrtvi, diskriminaciju koja se odvija kroz duži period te diskriminaciju koja ima posebno teške posljedice na žrtvu.

Treba spomenuti i Zakon o ravnopravnosti spolova (2008) gdje je u čl. 16. st. 2. propisana zabrana prikazivanja i predstavljanje žena i muškaraca na uvredljiv, omalovažavajući ili ponižavajući način, s obzirom na spol i spolnu orijentaciju.

U praksi se LGBT osobe najčešće susreću sa uznemiravanjem ili vrijeđanjem na osnovi svoje spolne orijentacije ili rodnog identiteta, uvredama zbog pripadnosti LGBT populaciji, ismijavanju, izazivanju konfliktnih situacija te različitim oblicima nasilja.

LGBT osobe osim što mogu biti žrtve prekršaja motiviranih mržnjom one mogu biti žrtve još težih društveno neprihvatljivih ponašanja, a to su kaznena djela.

NORMATIVNI OKVIRI POSTUPANJA POLICIJE

Kada se govori o postupanju policijskih službenika potrebno je istaknuti da ono treba biti u skladu sa Ustavom Republike Hrvatske, zakonima, ali i drugim važećim propisima. U ovom poglavlju bitno je spomenuti pojedine propise za koje se vezuje policijsko postupanje s naglaskom na Protokol o postupanju u slučaju zločina iz mržnje (Ured za ljudska prava Vlade Republike Hrvatske, 2011).

Ukoliko se govori o normativnim propisima koji se vezuju uz policijsko postupanje tada primarno treba spomenuti Zakon o policijskim poslovima i ovlastima (2009,2014). Navedeni Zakon

u čl. 3. propisuje da je posao policijskih službenika zaštita života, prava, slobode, sigurnosti i nepovredivosti osobe, sprječavanje kaznenih djela i prekršaja, njihovo otkrivanje i prikupljanje podataka o tim djelima i počiniteljima kao i traganje za počiniteljima kaznenih djela koja se progone po službenoj dužnosti i prekršaja i njihovo dovođenje nadležnim tijelima.

Na Zakon o policijskim poslovima i ovlastima nadovezuje se Pravilnik o načinu postupanja policijskih službenika (2010, 2015). Njim se propisuje i način postupanja policijskih službenika prilikom obavljanja policijskih poslova i primjene ovlasti iz čega proizlazi dužnost policijskih službenika na uljučeno ophođenje sa svim građanima.

U Etičkom kodeksu policijskih službenika (2012) u čl. 2. navedeno je da policijski službenici osiguravaju čuvanje i poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda, a da će dostojanstvo, ugled i čast svake osobe zaštititi sprečavanjem bilo kakvog nasilja, zlostavljanja, nečovječnog postupanja i drugih radnji koje su ponižavajuće za ljude. Nadalje, u čl. 3. propisano je da u obavljanju poslova brinu da svima budu osigurana jednaka ljudska prava i temeljne slobode, neovisno o rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenom položaju ili drugim osobinama.

Od važnosti za policijsko postupanje prema LGBT osobama – žrtvama različitih protupravnih ponašanja je Protokol o postupanju u slučaju zločina iz mržnje. Donesen je 2011. godine od strane Ureda za ljudska prava Vlade Republike Hrvatske, a njegovo donošenje je proizašlo iz pregovaračkog stajališta Republike Hrvatske za Poglavlje 23.

Svrha Protokola o postupanju u slučaju zločina iz mržnje propisana je u čl. 2., a očituje se u osiguranju uvjeta za djelotvoran i cjelovit rad nadležnih tijela koja sudjeluju u otkrivanju, postupanju i praćenju rezultata postupaka vođenih zbog zločina iz mržnje zbog unaprjeđenja sustava praćenja zločina iz mržnje. Tako je čl. 5. određeno da će Ministarstvo unutarnjih poslova poduzimati mjere u svrhu zaštite žrtava zločina iz mržnje, suzbijanja zločina iz mržnje i sprječavanja širenja mržnje prema osobama zbog njihove rase, boje kože, spola, spolne orijentacije, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovine, rođenja, naobrazbe, društvenog položaja, dobi, zdravstvenog statusa i drugih osobina. Nadalje, čl. 6. propisano je posebno

prikupljanje podataka o skupinama, pripadnicima skupina i pojedincima koji u svom djelovanju iskazuju sklonost činjenju kaznenih djela odnosno prekršaja koji se mogu karakterizirati kao zločin iz mržnje s ciljem prevencije i sprječavanja zločina iz mržnje.

U čl. 7. propisano je da su policijski službenici u slučaju zaprimanja prijave o zločinu iz mržnje ili prijave zahtjeva za pružanje pomoći osobi izloženoj bilo kojem obliku ili modalitetu zločina iz mržnje, dužni:

- žurno i bez dogode uputiti na mjesto događaja policijske službenike radi pružanja intervencije, tj. provjere prijave ili zahtjeva. Temeljem uvida u zatečeno stanje odmah poduzimati mjere i radnje u cilju trenutne zaštite i pružanja potrebne zdravstvene i druge pomoći osobi oštećenoj zločinom iz mržnje te sprječavanja počinitelja u daljnjem počinjenju zločina iz mržnje.
- pribaviti podatke i prikupiti obavijesti potrebne za razjašnjavanje i dokazivanje prekršajnog ili kaznenog djela počinjenog iz mržnje a za koje se postupa po službenoj dužnosti, s posebnim naglaskom na utvrđivanje sljedećeg:
 - (a) pripadnost oštećene osobe skupini čija pripadnost je bila motiv zločina iz mržnje,
 - (b) motiv počinjenja zločina iz mržnje i pripadnost počinitelja skupini,
 - (c) posljedica,
 - (d) način utvrđivanja događaja motiviranog mržnjom,
 - (e) kvalifikacija događaja.
- u utvrđivanju gore navedenih podataka, postupanje će se temeljiti na zaštiti privatnosti i osobnih podataka sudionika događaja.
- u cilju što kvalitetnije obrade konkretnog slučaja, uspostaviti suradnju s drugim čimbenicima koji bi u konkretnom slučaju zločina iz mržnje mogli pomoći, primjerice s organizacijama civilnoga društva, vjerskim zajednicama te stručnjacima koji se bave navedenom problematikom.
- posebno označavati predmete zločina iz mržnje.

- unositi podatke o kaznenom djelu odnosno prekršaju, počinitelju i oštećenim osobama te motivu, u postojeću Evidenciju zločina iz mržnje.
- pratiti stanje po predmetima od saznanja za događaj pa sve do završetka postupka (track record), poglavito u prekršajnom postupku gdje Ministarstvo unutarnjih poslova nastupa s pozicije ovlaštenog tužitelja.

Prema čl. 19. statistička izvješća o praćenju zločina iz mržnje Ministarstvo unutarnjih poslova za prethodno razdoblje dužno je svakih šest mjeseci, najkasnije do 10. u slijedećem mjesecu dostaviti Državnom odvjetništvu Republike Hrvatske (koliko je ukupno prijavljeno i razriješeno kaznenih djela).

POSTUPANJE POLICIJE PREMA LGBT OSOBAMA

Osim važnosti normativnih propisa za postupanje policijskih službenika potrebno je spomenuti i važnost obrazovanja te educiranosti policijskih službenika o zaštiti ljudskih prava. Naime, povećanjem heterogenosti jednog društva (različite manjane, zajednice osoba i sl.) povećava se i važnost i odgovornost policije. Jedna od primarnih potreba svake osobe je osjećaj sigurnosti dok je jedan od načina osiguranja te primarne potrebe vidljiv kroz obavljanje policijskih poslova i ovlasti. Kako su policijski službenici u svakodnevnom kontaktu sa građanima kvaliteta tih kontakata ovisi i o način njihovog postupanja i ophođenja.

Povjerenje u policiju, posebno među ranjivim grupama, gradi se kroz svakodnevni rad i davanje primjera. Štiteći prava građana policija stječe povjerenje društva što će svakako i dugoročno, a i kratkoročno dovesti do povećanja prijavljivanja kaznenih djela, efikasnije borbe protiv kriminala, boljeg tretmana žrtava i smanjenja društvenih tenzija. Neadekvatan broj prijavljenih kaznenih djela stvara nerealnu sliku o kriminalu, što onemogućava policiju da štiti građane i dovodi u pitanje osnovna prava žrtava (Dičić Kostić, 2014, 57).

Svaki policijski službenik bi općenito, a naročito kada se nađe u situaciji da postupa prema LGBT osobama, žrtvama protupravnih ponašanja trebao znati što je homofobija. Naime, homofobija iracionalan strah, mržnja, predrasude ili diskriminacija prema homoseksualnim i biseksualnim osobama (LGB osobama), uključujući osobe koje netko takvima doživljava, premda ne moraju biti lezbijka ili gej (Popov i sur., 2011, 13).

Osim pojma homofobije potrebno je poznavati i značenje pojma homofobnog/transfobnog ponašanja. To ponašanje je širok pojam koji obuhvaća sve vrste incidenata motiviranih percipiranim pripadanjem pojedinca/ke LGBTIQ populaciji: bilo da ju se percipira kao homoseksualnu, ili ju se iz bilo kojeg razloga percipira kao osobu neuobičajenog rodnog i/ili seksualnog izražavanja (Popov i sur., 2011, 14).

Sve osobe pa tako i LGBT osobe mogu biti žrtve različitih protupravnih ponašanja od onih blažih pa sve do najtežih oblika. Tako i počinitelji protupravnih ponašanja mogu biti osobe koje dolaze iz njihovog najbližeg okruženja, ali mogu biti i njima potpuno nepoznate osobe. Vrlo važno je da se takva protupravna ponašanja prijavljuju kako bi se počinitelji za njih mogli adekvatno sankcionirati. Naime, kroz svrhu kažnjavanja izražava se društvena osuda za počinjeno djelo, jača se povjerenje građana u pravni poredak, utječe se na počinitelja, ali i na sve druge da se tako ne ponašaju.

Nažalost, LGBT osobe iz različitih razloga ne prijavljuju preživljeno nasilje. Nasilje se može pojavljivati u različitim modalitetima primjerice od psihološkog, fizičkog, seksualnog ili primjerice ekonomskog nasilja. Razlozi neprijavlivanja mogu biti različiti i višestruki. Primjerice, neki od razloga mogu biti strah od policije, nepovjerenje u policiju, sram, neugoda, strah od otkrivanja svoje seksualne orijentacije kao i detalja o svom seksualnom životu, strah od reakcije okoline. U ovom kontekstu treba spomenuti i sekundarnu viktimizaciju primjerice ne samo zbog prirode proživljenog kaznenog djela veći i zbog mogućnosti da se žrtva u kontaktu sa policijskim službenicima ponovno susretne sa diskriminacijom koja se može očitovati u vidu nedostatka podrške, nerazumijevanja ili nekog težeg oblika diskriminacije.

Tako Noga-Styron, Reasons i Peacock (2012) navode da su LGBT osobe pod povećanim rizikom viktimizacije, a kaznenopravni sustav ne odgovara dosljedno na njihove potrebe. Tako se diskriminacija LGBT osoba može pronaći u cijelom kaznenopravnom sustavu uključujući interakcije s policijom, sudstvom i kaznionicama.

Nadalje, istraživanja su pokazala kako među policijskim službenicima u odnosu na stanovništvo, općenito, postoji puno više homofobnog ponašanja koja su čak usmjerena i prema svojim LGBT kolegama, a koja znaju uključivati i životno opasne situacije u kojima se primjerice ignoriraju pozivi za pomoć upućeni od strane LGBT kolega (Leinen, 1993).

U istraživanju koje je obuhvaćalo 222 heteroseksualna policijska službenika pokazalo se da se njih 25% prema LGBT osobama odnosilo bez poštovanja, 19% je LGBT osobe nazivalo pogrđnim imenima, 11% iznosilo je negativne komentare ili je postavljalo vrijeđajuća pitanja o seksualnom ili osobno životu, 10% je izbjegavalo kontakt s LGBT osobama dok je svega 60% iznijelo da osjećaju kako policija, općenito, prema LGBT osobama postupa na jednak način kao i prema heteroseksualnim osobama članovima društva (Myers, Forest i Miller, 2004).

Tako su u Priručnik o suzbijanju nasilja protiv LGBT osoba za policijske djelatnike/ice navedeni glavni razlozi neprijavlivanja nasilja, a to su: nepovjerenje u službene osobe s kojim se žrtva susreće u postupku; strah od otkrivanja seksualnog identiteta; strah od stigmatizacije; strah od policije; strah od dugotrajnog procesa; nedostatak informacija o mogućoj pomoći, kao i nedostatak nadležnih službi pomoći; strah od počinitelja; strah od reakcije obitelji i prijatelja (Popov i sur., 2011, 23).

Nadalje, Pikić i Jugović iznijele su poražavajući podatak, a koji pokazuje da preko 80% osoba koje su bile žrtve zločina iz mržnje nisu prijavile slučaj policiji dok od onih osoba koje su prijavile nasilje policiji, četvrtina (23%) izvještava o doživljenoj neugodi (Pikić i Jugović 2006, prema Popov i sur., 2011, 22).

Vežano za počinitelje prekršaja prema LGBT osobama zabilježeno je da su okrivljenici mlađe dobi, uglavnom iz većih gradova češće čine prekršaje putem društvenih mreža na kojima vrijeđaju pripadnike određenih društvenih skupina, primjerice policijske službenike ili osobe istospolne

orijentacije. Veći broj prekršaja prema LGBT osobama počinjen je neposredno prije održavanja Povorke ponosa u Splitu, kada se o toj tematici više raspravljalo putem društvenih mreža (Izvešće pučke pravobraniteljice za 2014. godinu, 2015, 23).

Amnesty International (2012, 2 i 3) navodi da je do 2011. godine policija u službenim podacima zabilježila samo nekoliko slučajeva homofobnih zločina iz mržnje. Samo tijekom 2011. godine zabilježila je 45 zločina iz mržnje počinjenih na osnovu spolne orijentacije. Njih 44 bilo je počinjeno u kontekstu splitske Povorke ponosa u lipnju 2011. godine. Tijekom tog događanja, sudionici Povorke ponosa suočili su se s verbalnim i fizičkim nasiljem od strane protuprosvjednika zbog svoje stvarne ili percipirane spolne orijentacije.

Stoga, vrlo je bitno da policijski službenici u svojem postupanju prema LGBT osobama budu svjesni osjetljivosti LGBT populacije. Prilikom postupanja prema takvim osobama, najčešće žrtvama različitih protupravnih ponašanja, potrebno je da se prema njima odnose kao i prema svim drugim osjetljivim žrtvama koje zbog nekih svojih osobnih karakteristika ili zbog okolnosti u kojima je djelo počinjeno zahtijevaju poseban pristup i dodatnu potporu. Svakako je potrebno da policijski službenici u kontaktu sa LGBT osobama trebaju imati neosuđujući pristup po bilo kojoj osnovi pokazujući određen stupanj empatije, pružajući LGBT osobi podršku kako bi se osjećala sigurno.

Poštivanje ljudskih prava jedna je od ključnih osnova profesionalnosti, legitimnosti i efikasnosti policijskih službenika. Ukoliko policijski službenici poštuju ljudska prava i slobode svih građanima onda takva policija od strane građana uživa povjerenje i poštovanje. Takvo ponašanje policijskih službenika je ključ odnosa između građana i policije pogotovo ako se uzme u obzir uloga policije kao zaštitnika ljudskih prava.

Isto tako, vrlo bitno je obrazovanje policijskih službenika u području ljudskih prava. Svi policijski službenici primarno bi trebali znanja o ljudskim pravima stjecati tijekom svojeg formalnog obrazovanja, a kasnije i tijekom cijelog svog radnog vijeka. Povremena kršenja ljudskih prava od strane policijskih službenika mogu ukazivati i na određene nedostatke i propuste u obrazovnom procesu, ali i na potrebu dodatne edukacije na tom području.

Sam proces obrazovanja vezan za ljudska prava treba biti pomno osmišljen, planiran i proveden kako bi osim znanja o ljudskim pravima omogućio usvajanje i vještina te pozitivnog stava prema svim građanima bez obzira na ustrojstvenu jedinicu iz koje dolaze. Na taj način trebalo bi se utjecati i na eventualno formirane stavove policijskih službenika prema pojedinim različitostima, a koje su neposredno vezene uz poštivanje ljudskih prava pogotovo ukoliko su u pitanju osjetljive grupe osoba kao što su LGBT osobe.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

LGBT osobe prisutne su u svim sferama društva samo je pitanje koliko su vidljive odnosno dovoljno hrabre i odvažne „izaći“ u javnost. Obzirom da u današnjem društvu još uvijek u potpunosti nema jednakosti i ravnopravnosti u trenutku kada LGBT osobe odluče „izaći“ u javnost možda i nisu svjesne s kakvim se sve oblicima i intenzitetima diskriminacije mogu susresti. Nažalost, vrlo vjerojatno proživljenu diskriminaciju najčešće ne prijavljuju. Razlozi njihovog neprijavlivanja su višestruki, ali i različiti, a neki od razloga su nepovjerenje u policiju i strah od ponovne diskriminacije.

Iako je posljednjih godina zabilježen pozitivan pomak u zakonodavnom okviru koji se vezuje uz zaštitu prava i temeljnih sloboda LGBT osoba ipak sam zakonski okvir sam po sebi nije dovoljan ukoliko ga se dosljedno ne pridržavaju i ne provode institucije koje se bave zaštitom ljudskih prava među kojima je i policija. Poštivanje ljudskih prava jedna je od ključnih osnova profesionalnosti, legitimnosti i efikasnosti policijskih službenika.

Kako je policijski posao zaštita života, prava, sloboda, sigurnosti i nepovredivosti svih osoba, ali i sprječavanje kaznenih djela i prekršaja tako bi policijski službenici na svim razinama trebali moći prepoznati diskriminaciju te ju spriječiti. Međutim, to nije moguće bez adekvatnog obrazovanja odnosno poznavanja koncepta nediskriminacije. Potrebno je da policijski službenici u svojem pristupu prema LGBT osobama budu svjesni osjetljivosti LGBT populacije. Obzirom da najčešće postupaju prema LGBT osoba koje su ujedno i žrtve različitih protupravnih ponašanja bitno je da

ih tijekom postupanja ne osuđuju po bilo kojoj osnovi, da im pokažu određeni stupanj empatije, skrbe o njihovim pravima te da im pruže dodatnu potporu kako bi se osjećale sigurnim.

Kako je Pravilnikom o policijskom obrazovanju (2012) u čl. 14. propisano stručno usavršavanje koje podrazumijeva stalno obrazovanje radi podizanja kompetencija za obavljanje poslova radnog mjesta jedna od mogućnost je da se kroz takav oblik usavršavanja policijski službenici dodatno educiraju u pogledu ljudskih prava s posebnim naglaskom na postupanja prema LGBT osobama žrtvama kaznenih djela.

Za prevenciju, ali i prepoznavanje kaznenih djela i drugih protupravnih ponašanja na štetu LGBT osoba osim obrazovanja, edukacije i senzibiliziranosti policijskih službenika potrebna je suradnja, komunikacija i partnerski odnos sa LGBT skupinama. Na te načine jačalo bi se povjerenje LGBT osoba u policiju što bi vrlo vjerojatno rezultiralo smanjenjem tamne brojke društveno neprihvatljivih ponašanja prema LGBT osobama.

I na kraju, trebamo imati na umu da smo svi mi jedinke za sebe te je stoga jedna od vrijednosti svake osobe prihvaćanje i poštovanje razlika među osobama kako bi na taj način stvorili bolje društvo za nas same, ali i za sve druge.

PROTECTION OF THE RIGHTS OF LGBT PERSONS; LEGISLATION AND THE POLICE

Abstract

The origin of sexual orientation was and is examined only in terms of homosexuality. Homosexuality appears and will appear in every culture and society. LGBT persons are often, to a lesser or greater extent, faced with a violation of human rights and fundamental freedoms, such as the right to sexual orientation or freedom of expression. Unfortunately, such violations are most often left unreported and thus become a part of the dark figure. Today, we see positive developments, both in terms of legislation, and in how the police treats LGBT persons. However, this area requires much more effort in order to create a non-discriminatory society, i.e. a society of equality and equal rights and opportunities.

Keywords: LGBT persons, socially unacceptable behaviour, legislation, police.

LITERATURA

Amnesty International (2012): Nezaštićeni. Homofobni i transfobni zločini iz mržnje u Hrvatskoj. Zagreb.

Dičić Kostić, N. (2014): Ljudska prava i policija – Uloga obuke i obrazovanja policije. U: Zbirka predloga praktične politike za reformu policije u Srbiji. 9. 54-74.

Državni zavod za statistiku, RH. (2014): Maloljetni počinitelji kaznenih djela prijave, optužbe i osude u 2013. Statistička izvješća br. 1529. Zagreb.

Državni zavod za statistiku, RH. (2015): Maloljetni počinitelji kaznenih djela prijave, optužbe i osude u 2014. Statistička izvješća br. 1552. Zagreb.

Državni zavod za statistiku, RH. (2014): Punoljetni počinitelji kaznenih djela prijave, optužbe i osude u 2013. Statistička izvješća br. 1528. Zagreb.

Državni zavod za statistiku, RH. (2015): Punoljetni počinitelji kaznenih djela prijave, optužbe i osude u 2014. Statistička izvješća br. 1551. Zagreb.

Europski sud za ljudska prava. Dudgeon protiv Ujedinjenog Kraljevstva. Zahtjev br. 7525/76, Vijeće Europe, 22. listopada 1981. godine.

Europski sud za ljudska prava. Vejdeland i drugi protiv Švedske. Zahtjev br. 1813/07. Vijeće Europe, 09. veljače 2012. godine.

Etički kodeks policijskih službenika. Narodne novine, br. 62/12.

Ilić, M. (Ur.), (1930) : Zbirka zakona. Krivični zakonik za kraljevinu Jugoslaviju. Beograd.

Izješće pučke pravobraniteljice za 2014. godinu. (2015). preuzeto 14. srpnja, 2015 sa <http://www.ombudsman.hr/attachments/article/517/Izve%C5%A1%C4%87e%20pu%C4%8Dke%20pravobraniteljice%20za%202014.%20godinu.pdf>.

Kazneni zakon Republike Hrvatske. Narodne novine, br. 110/97.

Kazneni zakon Republike Hrvatske. Narodne novine, br. 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 111/03, 190/03, 105/04, 84/05, 71/06, 110/07, 152/08.

Kazneni zakon Republike Hrvatske. Narodne novine, br. 105/04.

Kazneni zakon Republike Hrvatske. Narodne novine, br.71/06.

Kazneni zakon Republike Hrvatske. Narodne novine, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15.

Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10.

Leinen, S. (1993): Gay cops. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.

Myers, K., Forest, K., & Miller, S. (2004): Officer friendly and the tough cop: Gays and lesbians navigate homophobia and policing: Journal of Homosexuality. 47 (1). 17-37.

Noga-Styron, K., Reasons, C.E., Peacock, D. (2012.): The last acceptable prejudice: an overview of LGBT social and criminal injustice issues within the USA. Contemporary Justice Review. 5 (4). 369-398.

Opća deklaracija o ljudskim pravima. preuzeto 20. lipnja, 2015 sa http://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2009_11_12_143.html.

Popov, M., Jurčić, M., Bandalo, A., Labavić, N. (2011): Priručnik o suzbijanju nasilja protiv LGBT osoba za policijske djelatnike/ice. Zagreb.

Pravilnik o načinu postupanja policijskih službenika. Narodne novine, br. 89/10, 76/15.

Pravilnik o policijskom obrazovanju. Narodne novine, br. 113/12, 81/13, 5/14.

Protokol br. 12, uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 14/02,1/06.

Spahić, A., Gavrić, S. (Ur.), (2012): Čitanka LGBT ljudskih prava, 2. dopunjeno izdanje. Sarajevo.

27. Stanley, J.L., Bartholomew, K., Taylor, T., Gram, D., Landlot, M. (2006): Intimate Violence in Mail Same-Sex Relationships: Jurnal of Family Violence. 21 (1). 31-41.

Šeparović, Z.: Krivična djela protiv dostojanstva, ličnosti i morala (glava IX. KZ). U: Bačić, F., Šeparović, Z. (1997): Krivično pravo, Posebni dio. Peto izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Zagreb.

Šilović, J. (Ur.), (1901): Kazneni zakon o zločinstvima, prestupcima i prekršajima od 27. svibnja 1852. Zagreb.

Ured za ljudska prava Vlade Republike Hrvatske (2011): Radna skupina za praćenje zločina iz mržnje. Protokol o postupanju u slučaju zločina iz mržnje. Zagreb.

Ustav Republike Hrvatske. Narodne novine – pročišćeni tekst, br. 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14.

Vojnović, K., Ščirković, Z., Vidaković-Mukić, M. (Ur.), (1993): Zbirka zakona kaznenog prava Republike Hrvatske (pročišćeni tekstovi), Krivični zakon Republike Hrvatske. Drugo izdanje. Zagreb.

Vouk, V. (Ur.), (1982): Krivični zakon Socijalističke Republike Hrvatske. VI. izdanje. Zagreb.

Zakon o istospolnim zajednicama. Narodne novine, br. 116/03.

Zakon o kaznenom postupku. Narodne novine, br. 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14.

Zakon o policijskim poslovima i ovlastima. Narodne novine, br. 76/09, 92/14.

Zakon o ravnopravnosti spolova. Narodne novine, br. 82/08.

Zakon o suzbijanju diskriminacije. Narodne novine, br. 85/08, 112/12.

Zbirka zakona FNRJ br. 100., (1951): Krivični zakonik sa uvodnim zakonom. Službeni list FNRJ.

Zakon o životnom partnerstvu. Narodne novine, br. 92/14.